

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı 23 Ocak – Şubat – Mart – 2011
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

<http://www.akademikbakis.org>

AKRAN ZORBALIĞI ÖLÇEĞİ: ÇOCUK FORMU¹

Yrd. Doç. Dr. Metin PİŞKİN² Yrd. Doç. Dr. Tuncay AYAS³

Özet

Araştırmanın amacı, çocuklar arasında görülen zorbaca davranışların iki tarafı olan “zorba” ve “kurban”ı belirlemek amacıyla geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan bir ölçek geliştirmektir. Araştırmanın örneklemini Ankara ilinde farklı sosyo ekonomik düzeylerdeki ilköğretim okullarının 3., 4. ve 5. sınıfa devam eden 425 öğrenci oluşturmaktadır. Ölçeğin geçerlik çalışmalarında yüz görünüm geçerliliği ve kapsam geçerliliği için uzman görüşüne başvurulmuştur. Yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda 37 madde ve beş faktörden oluşan model kuramsal ve istatistiksel olarak uygun olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin kurban boyutunun iç tutarlık kat sayısı .90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin zorba boyutunun iç tutarlık kat sayısı ise .87 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler ölçeğin psikometrik niteliklerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, çocuk formu, zorba kurban ölçek

PEER BULLYING SCALE CHILD FORM

Abstract

The aim of this study was to develop a scale to define “bully” and “victim” in bully behaviors among children. The sample of this study was composed of the 425 students, attending 3, 4 and 5 grades from different socio economic levels in Ankara. The scale was revised for content validity by experts. Confirmatory factor analysis was carried out for structure validity. Results indicated that the scale was theoretically and statistically confirmed and consisted of 37 items and 5 subscales. The Cronbach Alpha internal consistency of the scale was 0.90 for this sample. The reliability of “victim” subscale was calculated as .90 and the reliability of “bully” subscale was calculated as .87. Results of the present study revealed that the scale is valid and reliable instrument to study on children in Turkey.

Keywords: Peer Bullying, Child form, Bully victim Scale

¹ XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

² Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, metinpiskin@gmail.com

³ Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, yuncayayas61@hotmail.com

GİRİŞ

Geleneksel eğitim sisteminde okulların görevi sadece öğrencilerin akademik başarılarıyla ilgilenirken, çağdaş eğitim sisteminde okullar, akademik başarının yanında öğrencilere bedensel, duygusal ve sosyal beceriler kazandırma gibi bazı önemli görevleri de üstlenmişlerdir. Bireyler toplumla uyum içersinde, mutlu ve üretken bireyler olarak yetişmelerinin sağlana bileceği ortamların başında okullar gelmektedir. Bu yüzden okullar, öğretimin yanında öğrencilerin kişilik gelişimine katkıda bulunan kurumlar olarak görülmektedir (Ayas, 2008).

Okul ortamında yaşanan olumsuz yaşantılar, öğrencilerin okuldan soğumalarına, hatta okuldan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Öğrencilerin okuldan soğumalarına ve uzaklaşmalarına neden olabilecek birçok olay varken, bu olayların en önemlilerinden biri de zorbalıktır.

Zorbalık ile ilgili ilk tanımlamayı, bu konuda ilk bilimsel çalışmaları başlatan Olweus (1993) şu şekilde yapmıştır: “Bir kişi, sürekli ve düzenli bir şekilde bir veya daha fazla kişinin olumsuz davranışlarına maruz kaldığında zorbalığa uğramış olur”. Eliot (1992) de zorbalığı bazen tek bir kişinin bir diğerine yaptığı bazen de bir grubun tek bir kişiye yaptığı olumsuz davranışlar şeklinde olabileceğini belirtmiştir.

Olweus (1999) bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için üç temel ölçütün olması gerektiğini belirtmiştir.

- Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması
- Süreklilik özelliği taşıması, zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil sürekli yapması
- Zorba ve kurban arasında fiziksel ya da psikolojik açıdan bir güç dengesizliğinin olması, zorbaca davranışlara maruz kalan kurbanın, zorbaya karşı kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumda hissetmesi gerekir.

Zorbalıkla ilgili Amerika (Bureau of Justice Statistics, 2005), Almanya (Wolke ve diğ., 2001), Finlandiya (Kumpulainen ve Rasanen, 2000) Avustralya (Rigby ve Slee, 1991) Kanada’da (Charac, Pepler ve Ziegler, 1995) yapılan çalışmalarda zorbalık oranlarının %15-25 olduğu belirlenmiştir.

Pişkin (2005) dünya çapında zorba ve kurban olaylarının yaygınlığına ilişkin yaptığı taramalardan ulaştığı oranları şu şekilde özetlemektedir: Kurban öğrenci oranları; Avustralya’da %30-50; İtalya’da %8-40; İngiltere’de %04-36; Yunanistan’da %15-30; Portekiz’de %20-22; Kanada’da %21; ABD’de %10 dur. Zorba öğrenci oranları ise; İtalya’da% 15-20; İngiltere’de %20; Yunanistan’da %6; Kanada’da %12; ABD’de %13; Norveç’te %7dir.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de son dönemlerde yaşanan şiddet ve zorbalık olaylarında önemli bir artış olduğunu basın yayın organları ve bu konuda yapılan çalışmalar (Pekel, 2004; Pişkin, 2003; Pişkin ve Ayas 2005a) ortaya koymaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de zorbalığın okullarda önemli bir sorun olduğu görülmektedir.

Zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalar (Fekkes, Pijpers ve Verlove-Vanhorick, 2005; Hazler, 1994; Kumpulainen, Rasanen ve Puura, 2001; Natvig, Albregtsen ve Qvarnstrom, 2001; Olweus, 1993; Rigby ve Slee, 1993) zorbalığın, öğrencileri fiziksel, ruhsal ve akademik açıdan son derece rahatsız eden olumsuz bir yaşantı olduğunu ortaya koymaktadır. Zorbalık sadece zorbaca davranışlara maruz kalan öğrencileri ilgilendirmeyip tüm öğrencileri ilgilendiren bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Bu sorunu görmezden gelerek çözüm önerileri geliştirmemek, sonraki dönemlerde birey ve toplumda oluşacak daha büyük sıkıntılara seyirci kalmak anlamına gelecektir.

Literatürde zorbalığın farklı türlerinden bahsedilmesine karşın genellikle Olweus'un yapmış olduğu sınıflama daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Olweus (1993) üç tip zorbalıktan bahsetmektedir: Sosyal dışlama, fiziksel ve sözel zorbalık. Bu zorbalık çeşitlerinden fiziksel ve sözel zorbalık gözlenebilir olduğundan dolayı doğrudan zorbalık içinde yer alırken, sosyal dışlama dolaylı zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan uygulanan akran zorbalığı, kurbanı yönelik yapılan açık saldırıyı içermektedir. Dolaylı zorbalık ise, kurbanı sosyal olarak yalnız bırakma, gruptan dışlama, dedikodu yayma, gibi davranışları içerir. Doğrudan gözlenemeyen davranışları içeren dolaylı zorbalık, ilişkisel saldırganlık terimiyle de ifade edilmektedir (Crick ve Bigbee, 1998). Kochenderfer-Ladd ve Skinner (2002) zorbalığı, fiziksel (dövme gibi), sözel (isim takma, hakaret gibi), dolaylı sözel (diğerlerinin kurbanla arkadaş olmalarını sözel yolla engelleme gibi) olarak üç kategoride ele almaktadır. Eliot (1997) ise, daha kapsamlı bir sınıflama yaparak zorbalığı, fiziksel (bir başkasına zarar vermek amacıyla itmek, tekme atmak, yumruk atmak vb.), sözel (diğerlerine hoş olmayan "aptal", "şişko", "dört göz" gibi üzücü kelimelerle hitap etme vb.), sosyal dışlama (başkasını görmezlikten gelme, umursamama ya da hiçbir şeye dahil etmeme), duygusal (gruptan dışlama, küçük düşürme, eşyalarına zarar verme) ve cinsel (karşı cinsten olanlara sözlü ve elle taciz ve sarkıntılık yapabilmek vb.) olmak üzere genel olarak dört kategoride ele almaktadır.

Mynard ve Joseph (2000) zorbalığı dört boyutta tanımlamaktadır. Bu dört boyut, fiziksel, sözel, ilişkisel ve kişisel eşyalara saldırı şeklindedir. Diğer sınıflamalarda olmayan kişisel eşyalara saldırı boyutu, kurbanın eşyalarına zarar verilmesi, eşyalarının izinsiz olarak alınması, çalınması şeklindeki davranışları içermektedir. Pişkin (2005) zorbalık türlerini beş kategoride ele almaktadır. Bunlar; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama-yalnızlaştırma, söylenti çıkarıp yayma ve bireyin mal ve eşyalarına zarar verme (örneğin kurbanın kitap ve defterlerini yırtma, parçalama vb) şeklindedir. Pişkin ve Ayas (2006) yaptıkları çalışmada bu beş zorbalık türüne cinsel zorbalığı da eklemişlerdir (örneğin rahatsız edici cinsel içerikli şakalar yapma, birini onun isteği dışında cinsel amaçla öpme, dokunma ya da bunları yapmaya çalışma vb). Bu davranışların zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için Olweus'un (1993) belirtmiş olduğu zorbalık kriterlerine uyması gerekmektedir.

Zorbalar, zorbalık davranışını başlatarak bu davranışların devam etmesini sağlayan kişilerdir. Bu kişiler, sahip olduğu bazı özellikler nedeniyle diğer kişilerden ayrılmaktadır. Zorbalar, kurban durumundaki kişilere acı çektirmekten ve onlara zarar vermekten zevk almakta, kurbanlarıyla

neredeysse hiç empati kuramamakta ve onları bu şekilde davranmaya kurbanların kışkırttığını söyleyerek kendilerini savunmaktadırlar. Zorbalar sadece akranlarına değil, yetişkinlere karşı da olumsuz davranışlar sergilerler. Bu kişiler anti sosyaldır ve okul kurallarına uymama eğilimindedirler (Banks,1997).

Zorbalık olaylarında kurbanlar, zorbaca davranışlara maruz kalmaktadırlar. Zorbaca davranışlara maruz kalan öğrenciler, tipik biçimde kaygılı, endişeli, titiz ve öz güvenleri düşüktür. Kendilerine zorbalık yapan öğrencilerle karşı karşıya kaldıklarında çok nadiren kendilerini savunabilirler. Kurbanlar zorbalıların aksine, sakin, pasif ve fazla arkadaşı olmayan çocuklardır. Bu kişiler, saldırgan davranışlara etkili şekilde karşılık veremez ve zorbaca davranışlara maruz kaldıklarını bir yetişkine söyleyemezler ya da söyleyebilmek için uzun süre beklemek zorunda kalırlar (Marano, 1995; Banks, 1997). Bunun nedeni zorba öğrencileri rapor etmekten korkmaları ve bunu yapmaları sonucunda ailelerinin onları zorbalardan koruyamayacaklarından endişelenmeleridir (Garity ve diğ., 1996).

Sözü edilen zorba ve kurbanları belirlemek amacıyla kendini bildirim türünden anketler geliştirilmiştir. Olweus (1996) tarafından geliştirilen “Zorba/Kurban Anketi” (Bully/Victim Questionnaire) Norveç ve İsveç’teki okullarda zorbaca davranışların belirlenmesi amacıyla geliştirilmiş ve büyük çaplı araştırmalarda veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Olweus’un geliştirdiği bu anket çeşitli uyarlamaları yapılarak birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır (Salmon ve diğ. 1998; Wolke ve diğ., 2000; Whitney ve Smith, 1993). Ayrıca zorba kurban sayısı, zorbaca davranış biçimleri, zorbalığa uğrama süresi, okulda zorbaca davranışların yaşandığı yerler, sınıf seviyesi, zorba olaylarına yapılan müdahale ve önleme ile ilgili anket çalışmaları da yapılmıştır (Boulton ve Underwood, 1993; Wolke, Woods ve Schulz, 2001; Boulton, Trueman ve Flemington, 2002).

Zorbalığı ölçmek amacıyla ölçeklerde geliştirilmiştir. Crick ve Grotpeter’in (1996) geliştirmiş olduğu beşer maddeli alt faktörleri olan doğrudan ve dolaylı zorbalığı ölçen “sosyal deneyim ölçeği” (social experience questionnaire-self report) ilişkisel ve doğrudan akran zorbalığını ölçen Vernberg, Jacobs ve Hershberger’in (1999) “akran deneyimleri ölçeği” (peer experiences questionnaire) de araştırmacılar tarafından kullanılan ölçeklerdir.

Akran zorbalığını belirleye bilmek için akran bildirimine dayanan ölçeklerden de yararlanılmaktadır. Bu ölçeklerde, farklı zorbalık türlerine ilişkin maddeler öğrencilere sunulurken bu maddeleri sınıfındaki hangi öğrenciler tarafından uygulandığı ve hangi öğrencilerin bu tür davranışlara maruz kaldığı belirlenmeye çalışılmaktadır (Crick ve Bigbee,1998; Egan ve Perry, 1998; Schwartz, 2000; Schwartz ve diğ., 2002).

Türkiye’de zorba ve kurbanları belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle anketler kullanılarak (Kapçı, 2004; Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2002; Pişkin ve Ayas, 2005a; Takış, 2006; Yıldırım, 2001; Yurtal ve Cenkseven, 2006) veriler elde edildiği görülmüştür. Türkiye’de zorbalığı belirlemeye yönelik ölçekler incelendiğinde (Gültekin ve Sayıl, 2005; Dölek, 2002) bu çalışmaların uyarlama çalışmaları olduğu ve çocuklara yönelik ölçekler olmadığı

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı 23 Ocak – Şubat – Mart – 2011
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

görülmüştür. Bu nedenle çocuklara yönelik “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Çocuk Formu”nun geliştirilmesine karar verilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Araştırma 2005- 2006 öğretim yılının ikinci döneminde Ankara'nın farklı sosyo ekonomik düzeylerdeki ilköğretim okullarının 3, 4 ve 5. sınıflarına devam eden 425 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Devlet istatistik kurumu tarafından belirlenen SED'ler dikkate alınarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen verilerin 140'ı alt SED den 221'i orta SED'den ve 64'ü üst SED'den olmak üzere araştırma grubuna dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılanların 206 sı erkek 219'u kız öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların sınıf düzeylerine bakıldığında 139'u 3. sınıf, 169'u 4. sınıf ve 117'si 5. sınıf öğrencisidir.

İşlem yolu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan Akran zorbalığı belirleme ölçeğinin geliştirilme sürecine zorbalıkla ilgili kuramsal yaklaşımlar ve bu kuramsal yaklaşımlara dayalı olarak geliştirilen ölçek ve anketler incelenmiştir. Zorbalık kavramının kurban ve zorba boyutunun literatürde tanımlanan 5 alt yapısı doğrultusunda madde havuzu oluşturulmuştur. Bu maddeler Psikolojik danışma ve rehberlik ile ölçme değerlendirme alanındaki uzmanların görüşlerine sunulmuş ve öneriler doğrultusunda gerekli değişiklikler yapılarak ölçek formu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu form 3, 4 ve 5. sınıf öğrencilerine maddelerin anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek amacıyla deneme uygulaması yapılmıştır. Bu uygulama sonucunda bazı maddelerin öğrenciler tarafından anlaşılmasında zorluk çekildiği görülerek bu maddelerin ifadelerinde değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler sonucunda son hali verilen ölçek, Ankara ilinde farklı sosyo ekonomik düzeylerdeki ilköğretim okullarına devam eden 425 öğrenciye uygulanmıştır. Bu ölçekler akranlarına “zorbalık yapan” ve “zorbalığa uğrayan” öğrencileri belirlemek amacıyla toplam 37 madde ve beş faktörden oluşmaktadır. ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı şu şekildedir; 1-10. maddeler fiziksel zorba ve kurban, 11-16. maddeler sözel zorba ve kurban, 17-21. maddeler izolasyon zorba ve kurban, 22-28. maddeler söylenti yayma zorba ve kurban, 29-37. maddeler eşyalara zarar verme zorba ve kurbanı oluşturmaktadır. Akran zorbalığı belirleme ölçeği çocuk formu, biri “zorba” diğeri “kurban” olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Öğrencilerin zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 37 en yüksek 185'dir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma düzeyi artar.

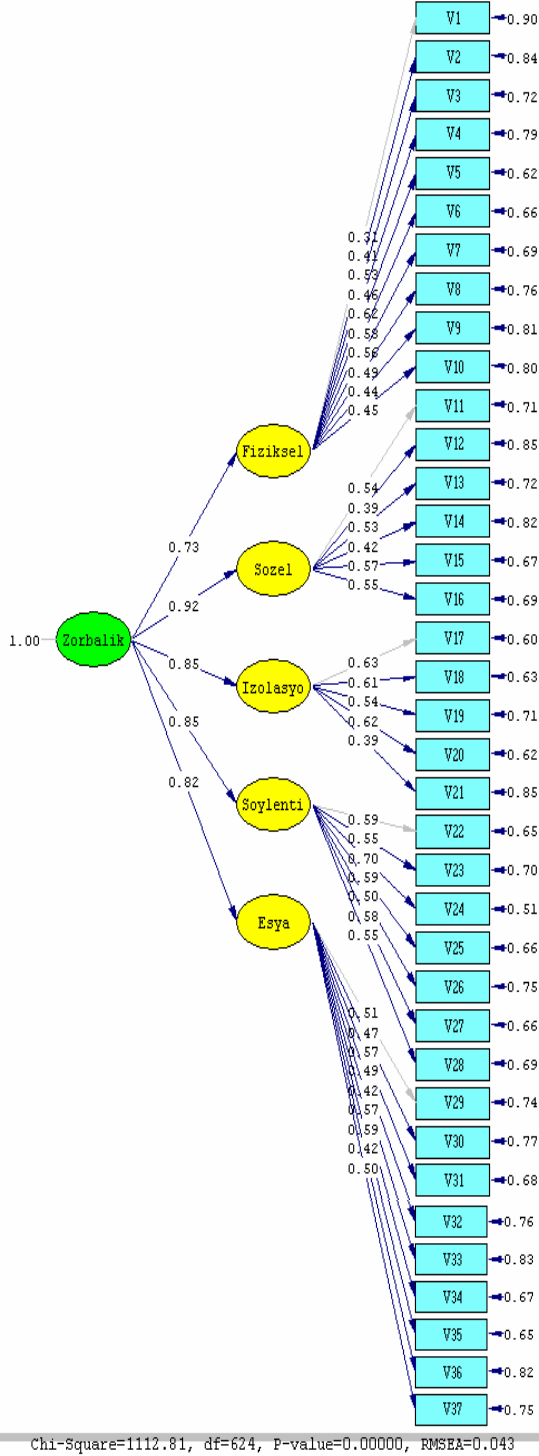
BULGULAR

Zorbalığın kurban boyutunun literatürde tanımlanan 5 alt yapısı doğrultusunda geliştirilen kurban ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi DFA uygulanmıştır. DFA (confirmatory factoranalysis) birinci düzen (first order) DFA ve ikinci düzen (second/higher order) analizleri ile test edilmiştir. Birinci düzen DFA sonucunda, uyum indeksi $\chi^2= 1016.52$ (sd=617, p=.00), $\chi^2/sd= 1.65$ RMSEA= 0.039, GFI= 0.89, AGFI= 0.87, CFI=0.97, NFI=0.92 ve NNFI= 0.96 olarak bulunmuştur. Yapılan birinci düzen DFA’da modifikasyon önerileri doğrultusunda 9 ile 11. ve 14. ile 36. maddeler arasında modifikasyon yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan modifikasyonların χ^2 (ki-kare)’ye anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) katkı sağladıkları görülmüştür.

Yapılan ikinci düzey DFA sonucunda, tanımlanan faktörlerin kurban örtük değişkenini anlamlı bir biçimde açıklayıp açıklamadığına bakıldığında, tüm faktörlerin kurban örtük değişkenini anlamlı bir biçimde açıkladığı görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda, uyum indeksleri $\chi^2= 1112.81$ (sd=624, p=.0000), $\chi^2/sd= 1.783$ RMSEA= 0.043, GFI= 0.88, AGFI= 0.86, CFI=0.96, NFI=0.91 ve NNFI= 0.96 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzen DFA’da herhangi bir modifikasyon yapılmamıştır.

Şekil 1: Kurban İkinci Düzen DFA Açıklama Oranları ve Hata Varyansları

Şekil 1’de maddelerin (gözlenen değişkenler) örtük değişkenleri açıklama oranları ve hata varyansları verilmiştir

Zobalık kavramının literatürde tanımlanan 5 alt yapı doğrultusunda geliştirilen zorbalık ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. DFA birinci düzen (first order) DFA ve ikinci düzen (second/higher order) analizleri ile test edilmiştir. Birinci düzen DFA sonucunda uyum indeksi $\chi^2= 1422.14$ (sd=616, p.= .00), $\chi^2/sd= 2.30$ RMSEA= 0.056, GFI= 0.85, AGFI= 0.82, CFI=0.92, NFI=0.87 ve NNFI= 0.91 olarak bulunmuştur. Yapılan birinci düzen DFA’da modifikasyon önerileri doğrultusunda 1 ile 20. maddeler, 7 ile 10. maddeler ve 29 ile 30. maddeler arasında modifikasyon yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan modifikasyonların χ^2 (ki-kare)’ye anlamlı düzeyde (p< 0.05) katkı sağladıkları görülmüştür

Yapılan ikinci düzey DFA sonucunda tanımlanan faktörlerin zorbalık örtük değişkenini anlamlı bir biçimde açıklayıp açıklamadığına bakıldığında tüm faktörlerin zorbalık örtük değişkenini anlamlı bir biçimde açıkladığı görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda uyum indeksleri $\chi^2= 1471.43$ (sd=621, p.= .0000), $\chi^2/sd= 2.36$, RMSEA= 0.057, GFI= 0.84, AGFI= 0.82, CFI=0.96, NFI=0.87 ve NNFI= 0.91 olarak bulunmuştur. Yapılan ikinci düzen DFA’da modifikasyon önerileri doğrultusunda 1 ile 20.maddeler, 7 ile 10. maddeler ve 29 ile 30. maddeler arasında toplam üç modifikasyonun yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan modifikasyonların χ^2 (ki-kare)’ye anlamlı düzeyde (p< 0.05) katkı sağladıkları görülmüştür. Zorba ikinci düzen dfa açıklama oranları ve hata varyansları Şekil 2’de yer almaktadır.

Doğrulayıcı faktör analizi ile kurulan modellerin verilere uyumunun değerlendirilmesinde χ^2 (ki-kare), RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NNFI gibi uyum indekslerine bakılarak değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirmede χ^2/sd oranı 5 ve daha küçük olması durumunda model veri uyumunun yeterli olduğu kabul edilmektedir. RMSEA değerinin sıfıra yakın ve 0.05’den küçük olması model veri uyumunun mükemmel olduğunu göstermektedir. Fakat bu oranın 0.08’e kadar veri uyumu için kabul edilebilmektedir. Ayrıca CFI ve AGFI indekslerinin 0.90’dan büyük olması durumunda model veri uyumunun mükemmel olduğunu göstermektedir. CFI için 0.85 ve yukarısı; AGFI içinde 0.80 ve yukarısının model veri uyumu için yeterli olduğu kabul edilmektedir. CFI ve NNFI için ise 0.90 ve yukarısı model veri uyumunun mükemmelliğini göstermektedir (Anderson ve Gerbing, 1984; Sümer, 2000) .

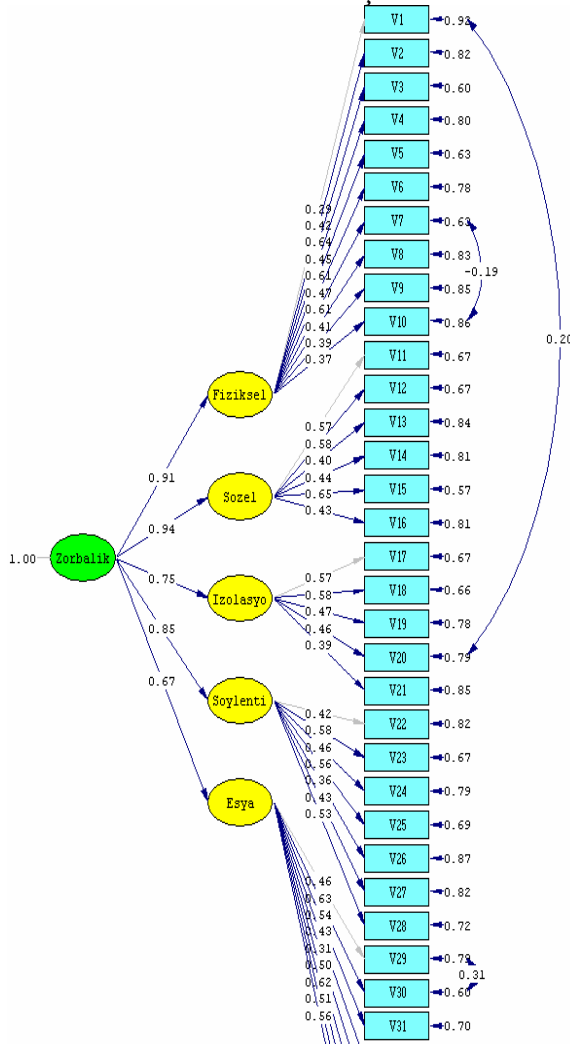
Ölçeğin kurban ve zorba boyutu uyum indeksleri incelendiğinde uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı ifade edilebilir.

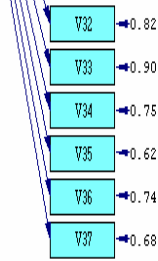
Ölçeğin güvenilirlik çalışması için iç tutarlılık (Cronbach-alpha) yöntemi kullanılmıştır. İlköğretim birinci kademedeki öğrencilere uygulanan ölçeğin kurban boyutunun iç tutarlılık kat sayısı .90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt ölçeklerine ilişkin iç tutarlılık kat sayıları ise şu şekildedir: Fiziksel alt ölçeği için .74, Sözel alt ölçeği için .66, İzolasyon alt ölçeği için .68, Söylenti alt ölçeği için .79, Eşyalara zarar verme alt ölçeği için .76 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin zorba boyutunun iç tutarlılık kat sayısı .87 olarak bulunmuştur. Zorba boyutunun alt ölçeklerine ilişkin iç tutarlılık kat sayıları ise şu şekildedir: Fiziksel alt ölçeği için .71, Sözel alt ölçeği için .68, İzolasyon alt ölçeği için .60, Söylenti alt ölçeği için .64, Eşyalara zarar verme alt ölçeği için .70 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler zorbalık ölçeğinin güvenilirlik düzeyi için yeterli olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Zorba İkinci Düzen DFA Açıklama Oranları ve Hata Varyansları

Chi-Square=1471.43, df=621, P-value=0.00000, RMSEA=0.057

SONUÇ

Bu araştırmada, çocuklar arasında görülen zorbaca davranışların iki farklı boyutu olan “zorba” ve “kurban”ı ayrı ayrı belirlemek amacıyla Zorbaca Davranışları Belirleme Ölçeği Çocuk Formu geliştirilmiş ve ölçeğin psikometrik özellikleri incelenmiştir. Zorbaca Davranışları Belirleme Ölçeği Çocuk Formu için kurulan model, DFA ile test edilmiştir. DFA sonucunda 37 madde ve 5 faktörden oluşan model kuramsal ve istatistiksel olarak uygun olduğu bulunmuştur. Ayrıca bu sonuçlar ölçeğin yapı geçerliliğinin olduğuna ilişkin bir kanıttır.

Güvenirlilik çalışmaları kapsamında yapılan iç tutarlık kat sayıları incelendiğinde de ölçeğin güvenilir olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak bu araştırma kapsamında geliştirilen zorbaca davranışları belirleme ölçeği çocuk formu ilköğretim birinci kademedeki öğrencilerin zorbaca davranışlarını ölçebileceğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Anderson, J. C., ve Gerbing, D. W. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49, 155-173
- Ayas, T. (2008) Zorbacılığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı programın etkililiği Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Ankara
- Banks, R. (1997). **Bullying in schools**. ERIC Document Reproduction Service No. ED 407154.
- Besag, V. (1995). **Bullies and victims in schools**, Philadelphia: Open University Pres.
- Boulton M. J., and Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62 (1), 73- 87.
- Boulton, M., Trueman, M., Flemington, I. (2002). Associations Between Secondary School Pupils' Definitions of Bullying, Attitudes Towards Bullying, and Tendencies to Engage in Bullying: age and sex differences. *Educational Studies*. 28 (4): 353-370.
- Bureau of Justice Statistics. (2005). Indicators of schools crime and safety: 2005. Online: Retrieved on 05 may 2007, at URL:<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/iscs05ind.pdf>.
- Charach, A., Pepler, D., and Ziegler, S. (1995). Bullying at school: A Canadian perspective: A survey of problems and suggestions for intervention. *Education Canada*, 35(1), 12–18.
- Crick. N. R. and Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: a multi informant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337- 347.

- Crick, N. R and Grotpeter, J. (1996). Children's treatment by peers: Victims of relational and overt aggression. **Development & Psychopathology**, 8, 367-380
- Dölek, N. (2002). **İlk ve ortaöğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programının etkisinin araştırılması**. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Egan, S., Perry, D. (1998). Does low self regard invite victimization. **Development Psychology**, 34, 299-309.
- Elliot, M. (1992). **Bullying A practical guide to coping for schools**. Harlow: Longman Group UK.
- Eliot, M. (1997). **101 Ways of Dealing with Bullying**. London: Hodder Childrens's Book
- Fekkes, M., Pijpers, F., and Verlove-Vanhorick S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. **Health Education Research**, 20, 81-91.
- Garrity, C., Jens, K., Porter, W., Sager, N. and Short-Camilli, C. (1996). Bully-Proofing your school: Creating a positive climate. **Intervention in School and Clinic**, 32, 235-243.
- Gültekin, Z ve Sayıl, M. (2005) Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. **Türk Psikoloji Yazıları**, 8(15), 47-61
- Hazler, R. J. (1994). **Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization**. Washington, DC: Taylor & Francis.
- Kapçı, E. G. (2004) İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 37 (1), 1-13.
- Karaman- Kepenekçi, Y. ve Çinkır Ş. (2002). **Lise düzeyindeki öğrenciler arasında kaba güç**. Yayınlanmamış araştırma raporu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Kochenderfer-Ladd, B. J., and Skinner, K. (2002). Children's coping strategies: Moderators of the effects of peer victimization? **Developmental Psychology**, 38, 267-278.
- Kumpulainen, K., Rasanen, E. and Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. **Aggressive Behavior**, 27, 102-110.
- Kumpulainen, K. and Rasanen, E. (2000). Children involved in bullying at elementary school age: Their psychiatric symptoms and deviance in adolescence. An epidemiological sample. **Child Abuse & Neglect**, 24(12), 1567-1577.
- Marano, H. E. (1995). Big. Bad. Bully includes related article on dealing with bullies – Cover Story. **Psychology Today**, September/October, 51-57 [http:// www.Findarticles.Com](http://www.Findarticles.Com).
- Mynard, H., and Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer victimization scale. **Aggressive Behaviour**, 26, 169-178.
- Natvig, G. K., Albrechtsen, G. and Qvarnstrom, U. (2001). Psychosomatic symptoms among victims of school bullying. **Journal of Health Psychology**, 6 (4), 365-367.
- Olweus, D. (1993). **Bullying at school: What we know and what we can do**. Cambridge: MA: Blackwell
- Olweus, D. (1996). **The Olweus bully/victim questionnaire**. Mimeo. HEMIL, University of Bergen, N-5015 Bergen Norway.
- Olweus, D. (1999). **Bullying prevention program**. Boulder, Co: Center for the study and prevention of violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder

- Pekel, N. (2004). **Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı. **Yedinci Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi**. Malatya, İnönü Üniversitesi: 11-13 Haziran.
- Pişkin, M. (2005). Okulda Akran Zorbalığı. Ankara Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü “Okullarda Şiddet” Paneli. Ankara: 12 ocak 2005.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005a). **Lise öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun okul türü bakımından karşılaştırılması**. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi’nde sunulmuş bildiri (21–23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul
- Rigby, K. and Slee, P. T. (1991). Bullying among Australian school-children: Reported behavior and attitudes toward victims. **Journal of Social Psychology**, 131, 615-67.
- Salmon, G., and James, A. (1998). Bullying in school: Self report anxiety, depression and self esteem in secondary school children. **British Medical Journal**, 317, 63–71.
- Schwartz, D. (2000). Subtype of victims and aggression in childrens peer groups. **Journal of Abnormal Child Psychology**, 28, 181-192.
- Schwartz, D., Farver, J., Chang, L. and Lee-Shin, Y. (2002). Victimization in South Korean children’s peer groups. **Journal of Abnormal Child Psychology**, 30, 113-15
- Sümer, N (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. **Türk Psikoloji Yazıları**. 3(6), 74-79
- Takış, Ö. (2006). **Orta öğretim kurumları için geliştirilen zorbaca davranışlarla baş edebilme programının etkisinin incelenmesi**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Vernberg, E., Jacobs, M.A.K. and Hersberger, S.L (1999). Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence. **Journal of Clinical Child Psychology**. 28, 386-395
- Whitney, I., and Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. **Educational Research**, 35 (1), 3–25.
- Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L. ve Karstsd, L. (2000). The association between direct and relational bullying and behavior problems among primary school children. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**. 41, 989-1002
- Wolke, D., Woods, S., Stanfor, K. and Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in Eangland and Germany: Prevalence and school factors. **British Journal of Psycholgy**, 92, 673–696.
- Yıldırım, S. (2001). The relationships of bullying, family environment and popularity. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Middle East Tecnicl University, Ankara
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2006). **İkögretim okullarında zorbalığın incelenmesi**. 1. Şiddet ve okul: okul ve çevresinde çocuğa yönelik şiddete ve alınabilecek tedbirler. Uluslararası Katılımlı Sempozyum. İstanbul-Türkiye